

тә'лиматчыларынын көмәји илә Европа гәздасында јенідән гурмаға чалышырды. *Туркмәнчај мугавиләсини* (1828) имзаламышдыр. А. М. дөфәләрлә Загафгазијаја һүчүм етмиш, азербәјчанлылары, ермәниләри, курчүләри вә б. халғлары таламыш, онлара зүлм етмишди.

АББАС СӘҺҺӘТ, (Аббасгулу Әлаббас оғлу Мәһди зәдә) 1874, Шамахи —

11.7.1918, Кәнчә, индики Кировабад) — Азерб. шаири. Илк тәһсилни атасынын Шамахида ачдығы мәктәбдә алмыш, 1894—1900 илләрдә Тейран ун-тинин тибб факултәсиндә охумушду. 1901 илдә Шамахија гајыдарга һәкмилик вә муәллимлик етмишди.

А. С. фәал мәдәнијјәт хадимләриндән олмушду. Мәктәбләр, китабханалар ачылмасына чалышыш, М. *Мәһмудбәјовла* биркә «Јени мәктәб» (1909) вә «Турк әдәбијјатына илк гәдәм» (1914) дәрсликләрини јазмышдыр. М. Ә. Сабирин јахын досту олмыш, онун әсәрләрини илк дөфә топлајыб нәшр етдирмишди (1912).

А. С.-ин илк ше'ри 1904 илдә «Шәрги-Рус» гәзетиндә чап олунмушду. 1905—07 илләр ингилабы онун јарадычылығына чидди тә'сир кәстәрмишди. А. С. тәглидчилијин әлејһинә чыхараг, ше'рдән ичтимаи мәзһун тәләб едирди («Јени ше'р нечә олмалыдыр?», 1905). Вәтәнин, халғын тәлеји А. С. лирикасынын әсас мөвзусу иди. Лакин шаир ичтимаи һәјәтда баш верән бир сыра мүрәккәб просесләри ајдын дәр едә билмир, бәһран кечирирди. О, бир тәрәфдән халғы маарифә, мәдәнијјәтә чағырыр («Фәрјад-интибаһ...», «Нитги-мәнзүм»), азадлыға үмид бәсләјир («Дилбәри-һүрријјәтә гит'ә», «Јад ет!»), дикәр тәрәфдән исә бәдбинләширди («Охучуларыма», «Шикајәт»).

Ичтимаи-сијаси көрүш даирәси кеңишләндикчә, А. С.-ин јарадычылығындакы реалист мейләр дә гүвәтләнмишди. Шаир Иран Азербәјчанында милли азадлыг мубаризәсини әкс етдирән «Әһмәдия гејрәти» (1911) поэмасыны, буржуа-мүлкәдар әхлагы әлејһинә чеври тмиш «Өзләрини севәнләрә», «Мүсәлман үрәфалары» ше'рләрини јазмышдыр. «Шаир, ше'р нәрсиси вә шәһәрли» (1916) поэмасында А. С. сәнәтқары халг һәјәти илә бағлы олмаға чағырырды. А. С.-ин нәср әсәрләри дә вар («Бәдбәхт аял», «Гаракүнлү һәлимә» һекајәләри вә с.). «Волга сәјаһәти» романы, «Әли вә Айдә» әсәри итмишди.

А. С. ушағлар үчүн ше'р, тәмсил вә пјесләр јазмышдыр («Күлләрин бәһси», «Јаз», «Ата вә оғул», «Күчә ушағы», «Чәһаләт сәмәрәси...» вә с.). Вәтән мәһәббәти, табият, әхлаг вә тәрбијә мөсәләләри бу әсәрләрин әсас мөвзуларыдыр.

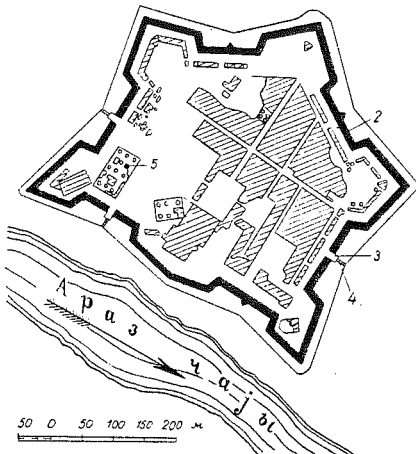
А. С. рус, әрәб, фарс вә франсыз дилләрини билән керкәмли тәрчүмәчи олмушду. Онун И. А. Крылов, А. С. Пушкин, М. Ј. Лермонтов, С. Надсон, А. Колтсов, М. Горки,

В. Көте, А. Мүссе, Н. Бараташвили, А. Серетели вә б.-ндән етдији тәрчүмәләр бу күндә бәдби дөјәрини итирмәмишди. Әсас тәрчүмәләри «Мәгриб күнәшләри» (2 чилдә, 1912) китабында топланмышдыр. Анадан олмасынын 100 иллик јубилеји кечирилмишди.

Әсәрләри: Сыныг саз, Б., 1912; Әсәрләри, Б., 1935; Сечилмиш әсәрләри, Б., 1950; Әсәрләри 2 чилдә, ч.1, Б., 1975; Антология азербәјджанской поэзии, т.2, М., 1960.

Әд.: Азербәјчан әдәбијјаты тарихи, ч.2, Б., 1960; Н а ч ы ј е в Ч., XX әср Азербәјчан әдәбијјаты тарихи, Б., 1955; Т а л ы б з а д е К., Аббас Сәһһәт, Б., 1955; Ј е н е о н у н, Аббас Сиххат, Б., 1963.

АББАСАБАД ГАЛАСЫ—Араз саһилиндә, Нахчыван ш.-нин 6 км ч.-ш.-индә гала (Азерб. ССР). Франсыз һәрби мүнәдисләринин лајһәси әсасында 1809—10 илләрдә тикилмишди.

Аббасабад галасынын планы: 1—хәндәк; 2—гала дивары; 3—дарваза; 4—көрпү; 5—булаг.

Бешбучаг шәкиндә иди. Бүрчләри варды. Гала диварларынын һүнд. 4 м 30 см, галынлығы 60 см иди. Гала әтрафында 4 м 30 см дәррилијиндә хәндәк газылмышды. Русија—Иран мүнәрибәсиндә (1826—28) А.г.-нда вурчмалар олмушду. *Араз су гошиағы* тикиләнән сонра харабалығы су алтынла галмышдыр.

АББАСАГА Мәмәд оғлу (1885, Тәбриз — 30.8.1907) — Иран ингилабынын (1905—11) иштиракчысы, Тейран с.-д. тәшкилатынын үзү (1907). Сәрәф аиләсиндә доғулмушду. А. фәданләр сырасында Мәмәдәли шаһын Иран ингилабыны боғмаг тәдбирләри әлејһинә мубаризә етмишди. 1907 ил августун 30-да ингилаби һәркәтын гәддар дүшмәни, баш назира Атабәј Ә'зәми өлдүрүш вә өзү дә интиһар етмишди. А.-нын өлүмү илә әлагәдар Тәбриз вә Тейранда матәм митинги, нүмајишләр кечирилмишди.

АББАСГУЛУ (?—?)—18 әср Азерб. ме'мары вә нәггашы. А. Шәки ханлары сараынын дахили тәртибатында иштирак етмиш, сарајдакы бөјүк салонун таванында мүрәккәб композисијалы бәзәк ишләри көрмүшду. Таванын мәркәзи хончаларындан биринин китабәсиндә өз адыны орижинал шәкилдә һәкк етмишди. «Устад Аббасгулу» сөз-

ләри ики дөфә—сағдан сола вә ајнада әкс олунмуш кими солдан саға тәкрарланыр.

АББАСГУЛУ АҒА БАКЫХАНОВ—

бах *Бакыханов* Аббасгулу Аға. **АББАСЗАДӘ** Һүсејн Аббас оғлу (д.22.11.1922, Бақы)—Азәрб. совет јазычысы. 1945 илдән Сов.ИКП үзү. Азәрб. Јазычылар Иттифагы Идарә Пеј'әтинин катибидир (1975 илдән). «Сынаг илләри» (1949), «Силаһ јолдашлары» (1954), «Јасәмән» (1956), «Сән нә јахшы нәнәсэн» (1960) вә с. китабларында маһны, ше'р вә поемалары топланмышдыр. «Кенерал» (1959—62) романы һ. *Асланова* һәср олунмушду. «Ләпәдәјәндә» (1964), «Гарадағ әһвалаты», «Евә кәлкә дүшүр» (1966), «Дөрд базар күнү» (1971) адлы роман вә повестләри мјасирләримизин һәјәтиндән, характерләринин формалашмасындан бәһс едир. «Нарадансыныз, Мүсјә Абел?» (1972), «Узагдан кәлән гонаг» (1974) әсәрләриндә мүнәрибә илләриндә дидәркин дүшүш совет адамларынын вәтән һәсрәти тәсвир олунур. Бә'зи әсәрләри ССРИ халғлары дилләрини вә бир сыра хариҗи дилә тәрчүмә едилмишди.

Әсәрләри: Ону танымалдылар, Б., 1967; Кенерал, Б., 1969; Узагдан кәлән гонаг, Б., 1974; Стуқ в дверь, М., 1974; Четыре воскресенья, М., 1975.

АББАСИЛӘР—*Мәһмәддин* әмисн Аббасын ады илә адланан әрәб хәлифәләри сүләләси [750—1258]. *Әбу Мүслүм* үсјаны нәтичәсиндә А. һакимјјәтә кечмишди. Сүләләтин әсасыны Әбул-Аббас әс-Сәффаһ [750—754] гојмушду. 1258 илдә монғоллар тәрәфиндән дөврлимишди. А. сүләләсинин дахили вә хариҗи сијасәти һаким синфин мәнәфәјинә хидмәт едирди. А. сүләләсинин хәлифәләри: Әбул-Аббас әс-Сәффаһ [750—754], Мәнсур [754—775], Мәһди [775—785], Һади [785—786], *Һарун әр-Рәшид* [786—809], *Әмин* [809—813], Мә'мун [813—833], Мү'тәсим [833—842], Васиг [842—847], Мүтәвәккил [847—861], Мүнтәсир [861—862], Мүстәин [862—866], Мү'таз [866—869], Мүһтәди [869—870], Мү'тәмид [870—892], Мү'тәзид [892—902], Мүктәфи [902—908], Мүһтәди [908—932], Һаһир [932—934], Рази [934—940], Мүттәһи [940—944], Мүс-тәкфи [944—946], Мүт'и [946—974], Таји [974—991], Гаһир [991—1031], Га-им [1031—75], Мүһтәди [1075—94], Мүстәһһир [1094—1118], Мүстаршид [1118—35], Рәшид [1135—36], Мүктә-фи [1136—60], Мүстәһһид [1160—70], Мүстәзи [1170—80], Насир [1180—1225], Заһир [1225—26], Мүстәнсир [1226—42], Мүстәсим [1242—58].

АББАСИЛӘР ХИЛАФӘТИ—*Аббасиләр* сүләләсинин иларә етдији феодал дөвләти. 750 илдә јаранмыш, 945 илдәк мүстәгил олмушду. Мәркәзи Бағдад ш. олдуғу үчүн Бағдад хәлифәлији дә адланырды. Тәркибинә Асијанын индики әрәб өлкәләри, Иран (9 әсрин әввәлинәдәк), Загафгазија, Орта Асијанын чәнүб һиссәси, Мисир, һабелә Шимали Африка (9 әсрәдәк) дахил иди. А.х. теократиянын мүсәлман формасындан ибарәт олуб, нүма-јәндәләри Бағдадда һакимјјәт сүрүр-дү. 1258 илдә монғоллар Бағдады ишғал едәнән та Мисир 1517 илдә түрк-ләр тәрәфиндән ишғал олунанадәк хи-лафәтин нүмајәндәләри Гаһирәдә һөкм-

Azerbaijan Soviet Encyclopedia, c. I, s. 12

Abbas Sakhhat

(Baku - 1976)

deri" *Bilim jene Enbek*, nr. 9, 1970; U. Subhanberdina, "Abaydın 1897 jılı basılğan ölenleri" *Kazak Edebiyatı*, 4 IX 1970; 17 "Abaydın gakiya sözderinen: (Otız jetinşi söz)" *Keşötav Pravdası*, 8 VIII 1970; "Bolıs boldım mineki (1889 j. *Dala Vlaytı* gazetesinin 12 sanında basılğan öleni)": Edebi Mura: *Revolutsiyadan barındığı merzimdi baspa-söz betinde jariyalangan körkem şığarmalar*, Almatı 1970; Z. Ahmetov, "Poetiçeskiy Yazık Abaya", *O Yazıke Kazahskoy Poezii*, Alma Ata 1970; A. Ivanov, "Aksakal Kazahskoy İteratunı" *Priurale*, 8 VIII 1970; *Stihavoreniya i Poemi*, Bakı: Azernesr. 1970, 207 s.; "Abay Ölenlerinin" *Enbek Tuvi*, 11 VIII 1970; M. Avezov, "Abay Üni-Halík Üni" *Kommünizm Tuvi*, 28 Mayıs 1971; M. Ömarov, "Özbek Tilinde (Abay Şığarması)", *Kazak Edebiyatı*, 26.V.1971; "Erte Oyandım, Oylandım", *Lenin tuvi*, 29 V 1971; "Abaydın özi tiri kezinde basılğan eki öleninin tekstologiyası" *Kaz. SSR GA Habarları*, Koşamdık Gılımdar Seriyası, nr. 3, 1971; "Abay" *Kazak Sovet Ensiklopediyası*, C. I, Alma Ata 1972; K. Kenjebayev, *Kazak Edebiyatı Tarihinin Meseleleri*, Almatı 1973; N. Grinkeviç, "Vtroraya jizn Openı" *Veç. Alma Ata*, 4 XVII 1975; L.M. Avezova, "Abaydın sayası jer avlanılğan orıs dostarı" *M.O. Avezov Tvorçestvosında Kazakstan Tarihinin Problemaları*, Almatı 1977; M. Mirzahmetov, "Muhtar Avezov Abaydın Şığıska Katsı Jaylı" *Kazakstan mektebi*, nr. 9, 1977; I. Düysenbayev, (Redaksiya), *Abay Şığarmalarının Eki Tomdık Jınağı*, Gılım, Almatı 1977; M. Beysembayev, "Şokan men Abay kezdesken be?" *Kazak Edebiyeti*, 5.V.1978; O. Matskeviç, "Perviy perevodçik Abaya" *Irtış*, 25 X 1979; M. Mirzahmetov, "Abaydın İslamiyatka katsı turalı" *M. Avezov jane Abaytanuv Problemaları*, Almatı 1981; M. Tokjiğitov, "Abay din jöninde" *Kommünizm Joli*, 22 XI 1982; M. Baysembayev, "İli ömirdin belesteri: Arhiv derekteri" *Jıldız*, nr. 4, 1982; E. Tevfik, "Abay-Tatar Tilinde" *Kazak Edebiyatı*, 25 III 1982; M. Karatayev, *Körgenim men könildegim*, Jalın, Almatı 1982; M. Mirzahmetov, *Muhtar Avezov jene Abaytanuv Problemaları*, Gılım, Almatı 1982; E. Ahmetov, "Abaydın Dostı: E.P. Mihayelis" *Kazak Edebiyeti*, 9 IX 1983; "Akılbay Abayulı Kunanbayev (1861-1904): Ömiri men tvorçestvosı turalı anıktama" *Bes Gasır Jırlaydı*, 3. T. Almatı 1984; N. Tökeşov, "Ulı Abaydın anası (Abaydın anası Uljan jaylı)" *Ortalık Kazakistan*, 24 I 1984; M. Mağavin, "Joğalğan poema tarihınan: Abaydın ulı Akılbaydın ağılşın jazuvşı Genri Haggardın" "Süleyman Patşanın Kazınası" romanı negizinde jazğan 'Zulis' kıssası turalı" *Jalın*, nr.1.1.1985; Z. Ahmetov, "Abayulı akın, ağırtuvşı demokrat" *Kazak SSR GA Habarları*, Til Edebiyet Seriyası, nr. 4. 1985; M. Karayev, "V Traditsiyah Realizma" *Kazahst. Pravda*, 10.VIII.1985; E.,

Derbiseliyev, "Abaydın Realizmi Turalı" *Kazak SSR GA Habarları*, Til Edebiyat Seriyası, nr. 4.1985; S. Bayjanov, "Ükimet-Senatka" *Bilim jene Enbek*, nr. 8, 1985; K. Ömüraliyev, *Kazak Poeziya Janrı jene stili*, Almatı 1985; N. Gabdullin, "Abay men Sokrat" *Abay Tağılımı*, Almatı 1986; M. Magavin, (Redaksiya), *Abay Şığarmalar Jınağı*, Eki tomdik, Jazuvşı, Almatı 1986; H. Süyünşaliyev, *XIX. Gasırdağı Kazak Edebiyatı*, Almatı 1986; İliyas, "Abaydın eyel tendigine atsalskanı (Eyel tendiği jurnalı, nr. 2, Fevral 1927)" *Kazakstan Eyelderi*, nr. 10, 1985 *Jıldız*, n. 6, 1987; O. Askar, "Ulı Akın Uygur Tilinde" *Kazak Edebiyeti*, 17 IV 1987; S. Akatayev, *Asan kaygıdan-Abayga "Terrennen Tartkan tamırlar"*, Almatı 1988; T. Abilayhanov, "Şokan jene Abay" *Kazakstan Eyelderi*, nr. 10, 1988; M. Beysenbayev, *Abay jene Onın Zamanı*, Almatı 1988; B. Moldaşev, "Müzey Abayay" *Agitator Kazahstan*, nr. 2, 1989; M. Avezov, *Abay Joli*, Roman-Epopeya, T. I-II, Zazuvşı, Alma Ata 1989; G. Esimov, "Abay jene Renessansı" *Kazak Edebiyeti*, 10.VIII.1990; B.A. Abdıgaziev, *Traditsii Abaya i poeziya Şakarima*, Avtoref, dis... Kand, filol. Nauk., Alma Ata 1990; S. Baruzdin, "Novoe otkritie Abaya" *Gorizont*, nr. 17, 28.IV.1990; N. Gabdullin, "Abaydın Tatyanası" *Kazakstan Mektebi*, nr. 8, 1990; Şekerimulı, A. *Kunanbay*; "Abaydın ekisi turalı derekterden" *Jas Alaş*, 17 Kırkükeyk 1991; E. Kaysanov, "Abaydın dostı Mihayelis" *Parasat*, nr. 9, 1991; M. Avezov, *Edebiyet Tarihi*, Ana tili, Almatı 1991; A.T. Tayjanov, *M.O. Avezov Mıslitel*, Gılım, Almatı 1991; S. Kaliyev, "Abay jene Onın Halık Desturi" *Kazak Tili men Edebiyeti*, nr. 10, 1992; M. Mirzahmetov, "Abayga jazılğan haşıya" *Kazak Edebiyeti*, 28.VII.1992; M. Beysembayev, "Kunanbaydın Tekiyesi men Karkalıdağı Meşiti (Abaydın ekisi Kunanbay turalı)" *Ana tili*, 12.VII.1993; A. Kartayeva, "Akın Şığarmalarının kaynar bulaktarı" *Didar*, 7 Kazan 1993; E. Margulan, "Üş Hattın Sırı: Abaydın inisi Haliolla Öskembayevka jezğan hattı turalı" *Abay Jurnalı*, nr. 6, 1993; M. Beysembayev, "Abay kol koyğan kujattar" *Halık Kenesi*, 16 Sevir 1993; E. Kamayulı, "Abaydı Mongolşa söyletken kim?" *Parasat*, nr. 12, 1993; "Abaydı fransuzşa söyletken (Avdarmaşı: G. mukonvpen engime)", *Almatı Akşamı*, 27 şilde 1993; J. İsmagulov, *Çata-anağa köz kuvanış-Ölen* *Jalın*, nr. 6, 1993; M. Mirzahmetov, *Abaydı Okı*, Tanırka; Janak, *Ana tili*, Almatı 1993; a.mlf., *Ebaydın Adamgersilik Murattarı*, Ravan, Almatı 1993; M. Mirzahmetulı, "Abaydın 1887 jılı şıkkın ölenleri" nr. 2, Abay 1993; A. Kartmağanbetteği, "Din jene oğan Abaydın közkarası" *Aktöbe*, 28 Şilde 1994; G. Esimov, *Hakim Abay*, Atamura, Almatı 1994; Ş. Ebdırahman, "Abaydağı el-Farabi Tağılımı" *Kazak Edebiyeti*, 24 Mavsim

1994; M. Ertayev, J. Mahmudov, *Abay şığarmalarındağı adam tağdırı meselesi*. Abay Kunanbayulının 150 jıldık mereytoyına arnalğan okıtuvşı-professorlar kuramının, gıllı teoriyalıklar konferansiyası enbekterinin jınağı, koja Ahmed Yasavi Atındakı Halıkaralıklar Ün. ti, Türkistan, 1994; M. Baysembayev, "Abaydın On Balası" *Soltüstik Kazakstan*, 30 Mamır 1994; M. Tunlıkbayev, "Abaydın Batır Babaları" *Kazak Edebiyeti*, nr. 30, Şilde 1994; N. Omaşev, "Abay urpaktarının izgi kadamdarı: (Abay urpaktarı) attı koljazba jurnal turalı" *Kazakstan Mektebi*, nr. 2, 1994; N. Nurpeyisov, "Abay jene (adal Valaytı)" *Parasat*, nr. 8, 1994; Z. Ahmetov, "Kazak poeziyasındağı alıp tulğa" *Didar*, 25 Kantar 1994; S. Yağmurova, "Put istini", *Kazahst. Pravda*, 1.I.1994; Z. Ahmetov, "Abaydın aşılmağan bir kırı: 'Masşut' poemasının süjeti kanday alınğan?" *Akikat*, nr. 5, 1994; D. Musirov, "Jüreğim neni sezegin?" *Abay Ölenlerine Jazılğan romanstar*, Ömer, Almatı 1994; "Abaydın Kara Sötderinen" *Parasat*, nr. 4, 1994; *Abay Şığarmaları*, Mör, Almatı 1994; K. İmambayev, R. Sabaleyeva, *Abay jene Kazirgi Zaman*, Gılım, Almatı 1994; J. İsmagulov, *Abay; Akındık Tağılımı*, Gılım, Almatı 1994; M. Mirzahmetov, *Abaytanuv Tarihi*, *Ana Tili*, Almatı 1994; K. Allabergen, *Altı Alaştın Ardaktıları*, Almatı 1994; A. Djilkibayev, "Put k Abayu: v Kružı Druzyey" *Kazahstanskaya Pravda*, nr. 172, 25.XI.1994; M. Duman, "Prof. Dr. Rabıga Mızdıkovala ile Kazak Türkçesi ve Abay Üzerine (Sohbet)" *Türk Edebiyatı Dergisi*, nr. 253, Kasım 1994, s. 42-48; "Abaydın Haliollağa jazğan hatı" *Abay*, nr.1, 1995; B. İsayev, "Akındar Atası" *Eğemen Kazakistan*, II Şilde 1995; A. Rahat, "Abay Kunanbayoğlu" *Yesevi*, y. 2, nr. 17, Mayıs 1995, s. 38; J. Kısımabayev, "Primerniy musulmanın, Plebey Kunanbay" *Garizont Gazeta*, nr. 5 (369), 4-11.II.1995; R. N. Nurgaliyev, *Abay-Ensiklopediya*, Atamura, Almatı 1995; M. Avezov, *Abay Kunanbayev*, *Sanat*, Almatı 1995; Zeyneş-Çınar İsmail, Ali Abbas; *Abay'ın Eserlerinden Seçmeler*, nr. 2, Ankara 1995, s. 346.

Emel Aşa

Abbas Sihat

[1874-1918]

Azeri-Türk şairi

Abbas Sihat 1874'te Kuzey Azerbaycan'ın Şamahı kentinde doğdu. İlk eğitimini din adamı ve öğretmen olan babasından aldı. 20 yaşında iken din öğrenimini tamamlamak üzere babası tarafından Meşhed'e gönderilen Abbas Sihat

YENİ TÜRK İSLÂM
ANSİKLOPEDİSİ

ÖRNEK FASİKUL İSTANBUL ARALIK 1995

DN:47362

MADDE Y... İSTANBUL
SONRA... DÜŞÜNÜLEN